

ТЪЛКУВАНЕ НА AUSPICIA OBLATIVA В РИМ – РЕЛИГИОЗЕН ЖРЕБИЙ, НАУКА ИЛИ ПОЛИТИЧЕСКИ ИНСТРУМЕНТ

Калина Босева

Предоставените или непредизвикани знамения (*auspicia oblativa*) са били най-широко разпространеният начин за получаване на религиозна санкция в древния Рим. Пренебрегването на този тип знаци се считало за опасно, защото често те били израз на божествено неодобрение. За тях могъл да докладва всеки гражданин, а приемането им за валидни било въпрос на решение или религиозна съвест на отговорния магистрат. Ще разгледаме гаданията с обществено политическо значение, извършвани от колегията на авгурите¹. Те се делят на няколко вида: *Auspicia coelestia* (по небесни знаци); *Auspicia ex avibus* (по поведението на птиците) и *Auspicia ex diris* (по зловещи знамения), тълкуване на знаци като *prodigia*, и наблюдение на небесните тела.

Извършване на *auspicia*

Наблюдението на небесните тела и на птиците, наречено *auspicia ex caelo* или *ex avibus* се извършвало по установен модел: Авгурът очертавал с *lituus* пространството в небето, в което щяло да се извърши наблюдението, съответното място на земята също се отделяло с тържествена формула, двете пространства се наричали *templum* или *tescum*. В Рим имало специално осветено място за *auspicia*, наречено *Auguraculum*, разположено от южната страна на Капитолия, над *Carcer Mamertinus*, и вероятно още едно на Квиринал. Във всеки римски лагер със същата цел имало място, наречено *augurale*. Навсякъде другаде при извършване на гадание се опъвала специална палатка, наречена *templum minus*, и мястото за случая се освещавало със свещена формула.

Auguraculum-ът бил свещено място, оградено с колове, копия, дъски и еленено платно, в центъра имало навес и трон, от който от полунощ до разсъмване авгурът извършвал наблюдения на звездното небе, за да може на следващия ден да доложи на сената и народа за благо-

приятните и неблагоприятни знамения за провеждане на народното събрание и съдебните дела, обществените жертвоприношения или някое друго общоримско мероприятие. Освен звездите, авгурът отчитал и други знамения като полета на птици, комети, удари на мълния, които могат да се причислят съответно към *ex avibus* и *ex coelestia*.

При гадание авгурът разделял с две перпендикулярни линии небесния *templum* на четири – линията от север на юг, разделяла *templum*-а на лява благоприятна половина, където започвал изгревът на слънцето и звездите, и на дясна неблагоприятна, където те залязвали. Линията от изток на запад, по която се движели слънцето и дванадесетте зодиакални съзвездия, разделяла двете половини на северна и южна. Всяка част могла да се раздели с хоризонтални или вертикални линии на още три или четири (Varro. LL. VII, 7; Serv. Eclog. IX. 15 и Fest. Ep. P. 220M). Когато се появи знамение в едната половина, тя се разделяла на още две, когато в едната четвърт се появи знамение, тя се разделяла на още две – така могъл да се стесни периметърът на знамениято. Това “парцелиране” могло да се приложи не само върху небето, но и върху земята, върху други предмети, даже лица – така се изследвала всяка от частите и у нея се търсели знаци (*signa*) за волята на Юпитер. По този начин, например, могло да се определи най-подходящото място за строежа на храм – като се проектира крайният резултат от разделянето и придвижването по небесния *templum* върху земята.

Ливий дава свидетелство за разделянето на небето:

“*Accitus, sicut Romulus augurato urbe condenda regnum adeptus est, de se quoque deos consuli iussit. Inde ab augure, cui deinde honoris ergo publicum id perpetuumque sacerdotium fuit, deductus in arcem, in lapide ad meridiem versus consedit. Augur ad laevam eius capite uelato sedem cepit, dextra manu baculum sine nodo aduncum tenens quem lituum appellarunt. Inde ubi prospectu in urbem agrumque capto deos precatus regiones ab oriente ad occasum determinavit, dextras ad meridiem partes, laevas ad septentrionem esse dixit; signum contra quo longissime conspectum oculi ferebant animo finiuit; tum lituo in laevam manum translato, dextra in caput Numae imposita, ita precatus est: “Iuppiter pater, si est fas hunc Numam Pompilium cuius ego caput teneo regem Romae esse, uti tu signa nobis certa adclarassis inter eos fines quod feci.” Tum peregit verbis auspicia quae mitti vellet. Quibus missis declaratus rex Numa de templo descendit.*” (Liv. I. 18. 7)

“Повикан в Рим, и той (Нума) поискал да се посъветва с боговете както Ромул, който получил царската власт при основаването на града

след птицегадание. Един авгур (Ацит), комуто после в знак на почит била дадена тази обществена жреческа длъжност до живот, го отвел на Капитолия, дето той седнал на един камък с обърнато към юг лице. Жрецьт седнал от лявата му страна с покрита глава, като държал в дясната си ръка крива тояга без чворове, която наричали авгурски жезъл². После обхванал с поглед града и полето, отправил към боговете молитви, означил мястото от изток към запад и казал, че дясната част е към юг, а лявата към север, и мислено определил една точка право пред себе си в далечината додето поглед стигал. Тогава взел жезъла в лявата си ръка, положил дясната си върху главата на Нума и отправил следната молитва към Юпитер: “Татко Юпитер, ако ти е угодно този Нума Помпилий, чиято глава докосвам, да бъде цар на Рим, то изпрати ни сигурни знамения в границите, които определих.” Тогава жрецьт обяснил с думи знаменията, които помолил да се изпратят. Когато те били изпратени, Нума, обявен вече за цар, слязъл от мястото на гаданието.” (Ливий. История на Рим. 47–48)

Наблюдения на звездите от авгурите

Смята се, че е въведено от Нума Помпилий. Зодиакалната система се наричала *signiferum* – носеща знамения. Авгурите наблюдавали хода на небесните тела и съгласно с него определяли частите на лунно-слънчевата календарна година.

Според Фастите на Овидий, важни били три точки на движение на небесните тела: Точките на изгрева, зенита и залеза.

Изгревът на даден знак от зодиака означавал начало на някакво събитие, като селскостопанска дейност, провеждане на празненство, откриване на военна кампания. Подемът и зенитът на знака съответстват на протичането на дейността, започнала при изгряването му. Залезът на даден знак можел да бележи край на селскостопански цикъл или делова активност, затова се отбелязвал във фастите³. Авгурите тълкували влиянията на планетите не само над дейността на хората, но и над физиологията им: “*ipse sol mundum omnem sua luce compleat, ab eoque luna inluminata graviditates et partus adferat maturitatesque gignendi*” (Cic, De nat. deor. II, 69; 119) – “Самото слънце изпълва целия свят със светлината си, луната, осветена от него, определя бременността и термина за раждането.” Придавало се и голямо значение на орбитата на Юпитер, Сатурн и Марс.

Тази част на *auspicia* представя науката астрология в Рим – изградена система от познания за небесните тела и тяхното влияние върху земята и човека, дълъг опит и методи за анализ и умения за математически изчисления, заимствани от южноиталийските гърци. Връзката на наблюдаването на звездите с политиката, правото и обществения живот като цяло, била непосредствена, особено относно някои римски религиозни празненства. Поради недостатъчно изяснения календар на понтифиците, понякога предсказанията на авгурите за провеждане или не на назначен според фастите на понтифиците празник или народно събрание, е било въпрос за правилно астрономическо наблюдение, а не за въображаемо тълкуване на бъдещето. Да не се подчиниш на такова предсказание означавало да не съблюдаваш астрономическия календар.

Римляните различавали малък и голям цикъл на Марс на 15 и на 79 години, и краят на тези цикли бил възприеман като пълно очистване и възстановяване на Марс, затова с края на всеки малък цикъл се извършвало и пълно очистване на града – *lustratio*.

Съзвездieto Телец се смятало за апотеоз на Юпитер – времето от средата на април до средата на май било време на празниците на Юпитер. През май важно било изгряването на звездата на верността от созвездieto Плеяди, защото с нея е бил свързан празникът на Меркурий, когато търговците са донасяли десетъка на Херкулес. Тогава се сключвали съпроводените с клетва за вярност търговски сделки и договори. Такива гадания, основаващи се на астрономични наблюдения и природни явления, дълго са играели ролята и на метеорологична служба.

Auspicia coelestia

Или *auspicia* (*auguria*) *ex coelo* представлявали наблюдение на небесни знаци като гръм и светкавица, които са били най-силните пратени знамения – *maxima auspicia*, защото се считат за пратени от Юпитер. Ако лице, имащо право на ауспиция, съобщи за гръм или светкавица, които са паднали от дясната, неблагоприятна страна, всяко събрание трябва да се прекрати, ако светкавицата била отляво на авгура, знамениято могло да се приеме за благоприятно.

Докато жрецът изчаква благоприятните знаци трябва да цари пълно мълчание (*silentium*) и по никакъв начин да не се нарушава установеният ред. Всяка грешка (включително от страна на самите авгури) или изобщо всичко, което правело ауспициите неблагоприятни, се наричало *vitium*. Така у Ливий и други извори четем за *vitio magistratus*

creati (магистрати избрани при неблагоприятни знамения) или *vicio lex lata* (внесен закон при неблагоприятни знамения), които се обявяват за невалидни. Оттук думата *silentium* започнала да се използва в по-широк смисъл, за да означаи отсъствието на каквото и да било, което е неправилно или неблагоприятно. Жертвоприношенията и гаданията започвали с формулата *favete linguis*, която трябвало да възцари мълчание сред присъстващите.

Наблюдението при ауспиции се наричало *spectio* или *servare de caelo*, а съобщаването на наблюдаваните знамения *nuntiatio* или, ако те били неблагоприятни, *obnuntiatio*, по-късно този, който е наблюдавал неблагоприятно знамение, трябвало да каже *alio die*, което прекъсвало или най-малкото отлагало съответното начинание, или прекратявало събранието. Това право имало огромно значение в Рим и давало на авгурите голяма политическа власт, а на гаданията – авторитет. Сам Цицерон отбелязва, че гаданията имат огромно влияние над политическия живот в Рим, заради правото им да отменят или отлагат всяко начинание:

“*Quid enim maius est, si de iure quaerimus, quam posse a summis imperiis et summis potestatibus comitiatus et concilia vel instituta dimittere vel habita rescindere? Quid gravius quam rem susceptam dirimi, si unus augur ‘alio <die>’ dixerit?*” (Cic. De Leg. II.12)

“Тъй като има ли по-голямо право (ако ние разглеждаме въпроса за правото) от възможността да се отменят сенатски или народни събрания, назначени от най-висшето ръководство и власт, или пък да бъдат обезсилвани, след като вече са се състояли? Има ли нещо по-строго от прекратяването на подетия въпрос, ако един авгур е казал „на другия ден” (Цицерон. За държавата. За законите)

Процедурата на гаданията била твърде сложна. И тъй като всеки гражданин в сферата на своята компетенция имал правото да осъществява гадания, за да не се допускат грешки, особено при гадания преди мероприятие от обществено значение, се извършвала консултация с авгур, тъй като неправомерността на гаданието водела до неправомерност на последвалите го държавни актове. Самите авгури също допускали грешки, затова при установяване на проблем се изисквало позоваване на авгурска книга, което поставяло ограничения при тълкуване на знаменията, но при цялата детайлност на римските обреди, когато за грешка се счита всеки шум, авгурите са имали възможността да отменят практически всяко решение. Тъй като колегията е била единствената, която можела да оцени гаданието като правилно или грешно, то тя е могла

широко да манипулира чрез правото си на вето. Важно е да се отбележи, че при наблюдавани знамения се съобщавало в сената, а не на авгурите, тъй като те нямали правото на инициатива за отмяна на заседание без позволение на магистрат. Интересно е, че всички традиционно описани случаи на запитване до колегията на авгурите по въпроса дали има грешка или не, са завършвали с признание за погрешни избори. В същото време не се знае колко често авгурите са имали възможност да упражняват това свое право, защото не са били много случаите на отмяна на избора на магистрат. Така авгурите нямали възможност за самостоятелно влияние над политическата власт, тъй като нямали инициатива. Те по-скоро са били удобен инструмент за властта.

Auspicia ex avibus

Гаданията по птици са били едни от най-представителните и влиятелни в Рим. Всеки звук и движение на наблюдаваната птица имал различно значение, в зависимост от обстоятелствата или от времето в годината, през което се извършвало гаданието. Важен бил броят на птиците, посоката на полета и височина му. Птиците са изключително чувствителни към околната среда и забележимо реагират на приближаваща промяна на времето. По тяхното поведение лесно се предсказват метеорологични явления, което е чисто емпирично знание и естествено няма нито политическа цел, нито случаен характер. От друга страна, посоката, от която се появяват птиците, и броят им в момента на извършване на знаменията са по-скоро случайни явления и често са ползвани за политически цели. Пример за това е речта на Цицерон “В защита на моя дом”, произнесена след завръщането му от изгнание, в която той пледирал за възвръщане на Палатинската си къща, която била осветена за храм на Либертас от политическият му противник Публий Клодий. Цицерон използвал пренебрегнатите неблагоприятни знамения като основен аргумент, за да обезсили юридически встъпването в трибунска длъжност на Клодий. По този начин всички актове от времето на трибуната му станали нищожни, а неотменимото по принцип сакрализиране на парцела на Цицерон станало невалидно – все едно никога не било извършвано.

Когато птиците одобрявали някакво начинание (т.е. благоприятно знамение), се обявявало *addicere*, *admittere* или *secundare*, а такива птици наричали *addictivae*, *admissivae*, *secundae* или *praepetes*. Неблагоприятното знамение се обявявало с *abdicere*, *arcere*, *refragari* и се наричало

clivia и clamatoria, а птиците – adversae или alterae или още funebres, inhibitae, lugubres, malae.

Птиците, по които се гадаело, се делили на две основни групи:

1. **Oscines** – дават знамение с глас, пеейки или издавайки звук.

Към тях принадлежат:

- **Corvus** – гарван – благоприятно знамение (auspicium ratum) от дясната страна.

- **Cornix** – врана – благоприятно знамение от лявата страна (Cic. De Div. I.85).

- **Noctua** – кукумявка.

- **Gallina** – кокошка. Според Цицерон (Cic. De Div. II.56), чрез пеенето на кокошките Юпитер дава знак за победа, а с мълчанието им за поражение.

2. **Alites** – дават знак с крила, гадае се предимно по летежа и броя на птиците.

- **Aquila** – орел, в най-висша степен това е птицата на Юпитер, спада към семейство ястребови (Accipidae).

- **Vultur** – лешояд, също към семейство ястребови (Accipidae).

- **Avis sanqualis** – орел рибар (Pandion haliaetus), към семейство орли рибари (Pandionidae), наречен още ossifraga (който чупи кокали) – Отгоре с тъмно кафяво оперение, отдолу с белезникаво, има малка качулка, рядко издава звуци, мигрира поединично. Самите характеристики на вида определят и начина на тълкуване на птицата като знамение. Гледа се появата и схемата на полета, а не се обръща внимание на броя и евентуалния и крясък.

- **Immusulus** или **immusculus** – неизяснен вид граблива птица, от значение за авгурите. Според Плиний Стари, тя е тъмен лешояд или сивкав орел с бяла опашка (Plin. N.H. VIII 20)

- **Buteo** – род ястреби, може да е ястреб, лешояд, каня или мишелов. Най-вероятно се има предвид Buteo buteo – обикновен Мишелов. Той е средно голям, със силно тяло и широки криле, обикновено в кафява окраска, издава звуци подобни на мяучене.

Най-общо, всички alites са от разред соколоподобни (Falconiformes) – обединява три семейства едри, средно големи и дребни видове, с къс, здрав и закривен надолу клон, къса шия и крака с остри нокти, към тях спадат според съвременната класификация: лешояди, орли, орли рибари, кани, мишелови, ястреби, соколи, блатари.

3. Някои птици се включвали и в *Alites* и в *Oscines*. Такива били:

- **Picus Martius** – черен кълвач посветен на Марс (*Dryocopus martius* или *Picus martius*). Според Mackay, в римската литература често се споменава *Picus*, но преди всичко във връзка с легендата, че *Picus*, син на Сатурн, бил превърнат в кълвач от Цирцея, когато не споделил любовта ѝ. За този образ пишат Вергилий, Овидий и Силий Италик. Идентифицирането на вида кълвач, от значение за авгурите, е било трудно още у античните автори. Плиний (Plin. NH. 10, 40) описва три вида кълвачи – черен, петнист и зелен, като предполага, че става дума за черния кълвач, чийто червен гробен е най-силно изразен и контрастен и по този признак бил оприличаван на Марс (Plin. NH. 11, 122).

- **Picus Feronius** – друг вид кълвач, неидентифициран.

- **Parra** – зловеща птица, чието грачене предвещавало несъществуване, не е изяснено точно кой вид е, но вероятно става дума за сова или калугерица.

Това от коя страна на авгура ще се появи птицата и дали ще попадне в благоприятната половина на *templum*-а е чисто случайно от научна гледна точка, но възприемането му като израз на божествената воля, го превръща в религиозен жребий. Случайният характер на знаменieto му придава безпристрастност, намалявайки всички профанни влияния над гаданието, каквито са научният елемент и политическите цели, като същевременно засилва мистичността.

Prodigia

Prodigium означавал всеки знак, който боговете пращали на хората за бъдещето. В повечето случаи той бил някакво необикновено събитие, появяване или чудо, вещаещо приближаваща беда, почти винаги застрашаваща цялата общност, по-рядко отделен човек. Като синоними са използвани *ostentum*, *monstrum*, *portentum*.

Prodigia били възприемани като директна проява на небесния гняв и като предупреждение за идващо отмъщение – знак, че *rex deorum* е нарушен или че има опасност да бъде нарушен. Смятало се, че този гняв трябва да бъде омилостивен, за да се отклони надвисналото отмъщение. Най-често това се осъществявало с жертви и молитви, отправени към обидените божествени сили. Понякога се извършвало *lustratio* – ритуал за очистване. Според Ливий (Liv. I. 31), по нареждане на Тул Хостилий, след дъжд от камъни, е бил установен ритуал *novendiale*

sacrum – девет дневно обществено жертвоприношение. Ритуалите за умилюстивяване се извършвали от понтифиците или от консулите, а тържествата се наричали *Procuratio prodigiorum*.

Самото естество на знаменията не позволявало да бъдат описани и предвидени всички възможни случаи и, все пак, вероятно имало правила или сложна класификация по типове на явленията, които изисквали пречистване, и тези неща са били записани в така наречените *Ostentaria*, *Libri Rituales* или други свещени книги на Етруските (*Cic. De Div. I.33.*). Римските жреци били запознати със съдържанието на тези книги. Като цяло знаменията се тълкували от авгурите, но в някои по-специфични случаи за това отговаряли харуспиците. При особено странни и зловещи знамения се търсел съвет от етруски гадатели, от Сибилинските книги, или дори от оракула в Делфи. Такъв пример е оставил Ливий (*Liv. XXII, 1*) относно знаменията преди битката при Тразименското езеро.

Prodigia понякога били оставяни без внимание, ако се сметнело, че нямат обществено значение, например когато докладваното явление е наблюдавано в частна собственост или в град не тясно свързан с Рим, в такива случаи авгурът, който е получил съобщението, казвал *non suscipi*, но се водел редовен списък на по-важните, който бил пазен в анализите. Тази книга вероятно е била източник на Юлий Обсеквенс за творбата му *Prodigiorum liber*, което е най-обемния и подробен корпус от описание на подобни знамения. Доказателство за съществуването на такива анали са и многобройните детайли, налични в оцелелите части от историята на Ливий (*Liv. XXIV.44; III. 10, 6–7.*). Живописен пример са описаните знамения преди битката при Тразименското езеро:

“*Augebant metum prodigia ex pluribus simul locis nuntiata: in Sicilia militibus aliquot spicula, in Sardinia autem in muro circumeunti uigilias equiti scipionem quem manu tenuerit arsisse et litora crebris ignibus fulsisse et scuta duo sanguine sudasse, et milites quosdam ictos fulminibus et solis orbem minui uisum, et Praeneste ardentis lapides caelo cecidisse, et Arpis parmas in caelo uisas pugnantesque cum luna solem, et Capenae duas interdum lunas ortas, et aquas Caeretes sanguine mixtas fluxisse fontemque ipsum Herculis cruentis manasse respersum maculis... Decretum ut ea prodigia partim maioribus hostiis, partim lactentibus procurarentur et uti supplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur; cetera, cum decemuiri libros inspexissent, ut ita fierent quemadmodum cordi esse diuinis carminibus praefarentur.*” (*Liv. XXII, 1*)

“Страхът се увеличавал от знаменията, които едновременно били известявани от много места: В Сицилия били пламнали върховете на копията на няколко войници, а в Сардиния пламнал жезълът в ръката на конник, който обикалял по стената стражите, и по морския бряг често проблясвали огньове, по два щита избила кръв, и някакви войници били ударени от мълнии, виждало се да намалява слънчевият диск, в Пренесте пък падали от небето горящи камъни, в Арпис били видени щитове в небето и луната биеша се със слънцето, в Капена през деня изгрели две луни, водите на Цере потекли смесени с кръв и по самия извор на Херкулес плъзнали разпръснати кървави петна...

Решено е за тези знамения да се предотвратят отчасти с жертви на възрастни животни, отчасти на новородени, да бъде извършен молебен в продължение на три дни във всички храмове, децемвирите да се допитат до сибилинските книги, да се извърши това, което е по сърце на боговете според казаното от стиховете.”

В Юлий Обсеквенс са описани всякакви странни явления като дъжд от мляко; изгаряне на всевъзможни неща, градове, гори, копия; места, предмети или същества, ударени от мълнии; мистериозни гласове, нашепващи заплахи; животни, говорещи с човешки глас; земетресения; изригвания на вулкани; призраци; движещи се статуи или предмети; падане на метеорити и много други. Повечето от описаните явления са само плод на литературна хипербола, може би имаща в основата си някакво природно явление, или са разкази, зародили се след дадено събитие, за уж предвещаващи го знамения.

Auspicia ex diris

Към тях спадат всички, които не попадат в някой от другите четири вида (*ex coelo, ex avibus, ex tripudis, ex quadrupedis*), това обикновено са случайни явления като кихане или спъване, предимно свързани с човека – в повечето случаи тълкувани като зловещи знамения. Те били твърде близо до суеверието, особено когато се свързвали с недържавни мероприятия. Не били задължителни, ако сам човек не ги сметнел за такива. Авгурите трябвало да изберат кои знаци да приемат и кои да игнорират. Практически почти всичко могло да се изтълкува като знамение, поради което гаданията на авгурите трябвало да протичат в пълна тишина, за да не се обременяват с излишни знаци (Cic. De Div. I, 45, 102). За силно неблагоприятен знак се считало, ако някой от присъстващите в народното събрание получи епилептична криза⁴, например. Такива случаи могли

да прекратят всяко заседание, защото изразявали нежеланието на боговете да говорят и народното събрание се разпускало до следващите *dies fasti*.

За неблагоприятно знамение се смятала и смъртта на преброител на гласовете от *centuria prerogativa*⁵, която имала огромно значение, тъй като нейният избор бил със силата на омен, на предсказание, и почти винаги всички останали центурии се съобразявали с нея.

Имената също са имали силата на знамения, например Валерий и Салвий се смятали за благоприятни имена и затова се обръщало внимание и на името на първия гласувал. Всякакви случайно изречени думи в някакъв друг контекст могли да бъдат приети като знамение и дори етимологично преосмислени и изтълкувани по отношение на друго събитие.

Auspicia oblativa са били обективни от две противоположни гледни точки: първата, научна, която на базата на познания и опит тълкувала проявленията в околната среда и ги превеждала до разбираем език, като така в била от практическа полза; и втората, религиозна, която тълкувала случайността и прехвърляла на божествената воля отговорността за профанните дела. Поради липсата на инициатива на колегията, тя не е била политическа сила сама по себе си, а удобен инструмент – претекст или аргумент в един човешки дебат.

БЕЛЕЖКИ

¹ Почетна и влиятелна жреческа колегия в Рим, отначало от уредници на обредите за плодородие, после занимаваща се с тълкуване и извършване на гадания. Според преданието, колегията е учредена от Ромул; първоначално (жреците били трима, а после числото им достигнало до 9. Колегията на авгурите се събирала на ноните на всеки месец (5-о или 7-о число). Били на висока почит и никаква важна работа не била предприемана, докато не се посъветвали с тях. Всяко заседание на сената започвало след гадания. Упражнявали голямо влияние върху държавния и политическия живот в Рим, но към края на републиканския период значението им твърде намаляло.

² Тук е дадено определението за *lituus* – този жезъл е основен атрибут на авгура.

³ Списък с празнични и не празнични дни.

⁴ Епилепсията се е считала за свещена болест, а епилептиците били под покровителството на боговете.

⁵ Имаща право да гласува първа центурия.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Гончаров, В. А.** “Свои” и “чужие” жреческие коллегии в раннем Риме. АМА. Вып. 11. Саратов, 2002, 42–46.
2. **Гримал, Пиер.** Римската цивилизация. София, 1998.
3. **Кофанов, Л. Л.** Коллегия Авгуров. – В: Жреческие коллегии в Раннем Риме (К вопросу о становлении римского сакрального и публичного права). рец.: В. А. Савельев, И. Л. Маяк, Наука, 2001, с. 62–100.
4. **Симеонов, С., Т. Мичев.** Птиците на Балканския полуостров. Полеви определител. София, Петър Берон, 1991.
5. **Сморчков, А. М.** Определение огрешности ауспийий авгурской коллегии. – В: Межвузовский сборник научных статей “Античность Европы”. ред.: И. Л. Маяк и А. З. Нюркаевой, Пермский ун-т, 1992 с. 78–85.
6. **Augur, Augurium.** Unsigned article In: William Smith, D.C.L., LL.D. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. John Murray, London, 1875, p. 174–179.
7. **Stillwell Theodora Mackay.** Three Poets Observe Picus. In: *The American Journal of Philology*, Vol. 96, № 3 (Autumn, 1975), pp. 272–275.
8. **William Ramsay.** Prodigium, In: William Smith, D.C.L., LL.D. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. John Murray, London, 1875, p. 961.
9. **Leonhard Schmitz.** Divinatio. In: William Smith, D.C.L., LL.D. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. John Murray. London, 1875, p. 415–418.
10. **Leonhard Schmitz.** Templum. In: William Smith, D.C.L., LL.D. A Dictionary of Greek and Roman Antiquities. John Murray. London, 1875, p. 1104–1112.
11. **N. G. L. Hammond, H. H. Scullard.** The Oxford classical dictionary. second edition. Oxford, 1970.
12. Georg Wissowa. Religion und Kultus der Römer. München, 1912.

ИЗВОРИ

13. **Авъл Гелий.** Атически нощи. прев. Владимир Атанасов, съст. Анна Николова. София, НИ, 1985.
14. **Тит Ливий.** История на Рим. книга първа, прев. Марко Марков. София, НК, 1978.
15. **Тит Ливий.** Историята на Рим. книга трета, прев. Владимир Атанасов, Изток-Запад. София, 2005.
16. Латински текстове от: <http://www.thelatinlibrary.com/>; <http://romulus-bg.net>; <http://www.perseus.tufts.edu>
17. **Цицерон.** Задържавата. За законите. прев. М. Костова, Софи - Р, 1994.
18. **Cicero.** De divinatione. In: M. Tulli Ciceronis scripta quae manserunt omnia. recognovit, C. F. W. Ax, Fasc. 46, in aed. B. G. Teubneri, Lipsiae, 1937.